

Bevezetés a lemurologiába

Garaczi László: *Wünsch híd*. Budapest, Magvető, 2015. 150 oldal, 2990 Ft.

Tizenkét óra húsz perckor megállt az idő, és úgy is maradt. Nincs az az olvasó, akinek ne jutna eszébe rögvest a *Megáll az idő* című film és az égen az állócsillagok – a könyv egyik kritikusa szerint már-már szájbarágós a kimerevített idő képzetét sugalló borító¹, legyen mégoly találó is. Az idő valóban csak telik, de nem múlik ebben a „regényben”, ráadásul a szó mindkét értelmében: a könyv telítődik s tele lesz az idővel, az idő nyomaival.

A címmel kapcsolatban is megoszlik a bírálók véleménye, Visy Bea kifejezetten olcsónak találja ezt a megoldást², míg Pogrányi Péter szerint tökéletes választás. A *Wünsch híd* maga a Városligetben található, s egykoron valóban hídként funkcionált, alatta ment el a kisvasút, ma azonban már ipari műemlék, nem köt össze semmivel semmit. *Per definitionem* már nem híd, csak a története teszi azzá. Garaczi egy interjúban mondja róla: „Gyakran járok arra, régóta ismerem a történetét. Gyerekkoromban még utaztam alatta a kisföldalattal, és mentem át rajta, a sínek fölött. A városképemhez, a múltamhoz, de a mindennapjaimhoz is tartozik.”³ Vagyis az állandóságot képviseli a szerző számára, ráadásul a város egy olyan pontján, melyet éppen napjainkban akarnak gyökeresen újjáformálni. Tudni lehet, hogy a híd *Wünsch Róbertről* kapta a nevét, csak hogy a 'wünsch' szó azt jelenti, hogy vágy. Mindez együttesen pedig elég erős: a vágy hídja, ami nem köt össze semmit. Ez meg is adja a kötet alaphangoltságát.

S ha már az előzőt mondatban kötetként utaltam a műre, az első bekezdésben pedig idézőjelbe került a regény szó, akkor érdemes tisztázni, miről is van itt szó tulajdonképpen. A fülszöveg szerint regényről, bár a 9x7 ciklusba rendeződő szövegfoszlányok elég nehezen állnak össze regénnyé, vagy legalábbis meglehetősen tágan kell hozzá értelmeznünk a „regény” kategóriáját. Nekem ezzel szemben semmi kifogásom, de azzal sem, ha elvetjük ezt a műfaji meghatározást, sőt, egyáltalán elvetünk mindenféle műfaji meghatározást (mint ahogyan a szerző is tette); a *Wünsch híd* befogadását, értelmezését véleményem szerint sem meg nem könnyíti, sem meg nem nehezíti az, hogy regénynek tekintjük-e vagy sem. Egyetlen ponton lehet ennek a kérdésnek jelentősége: a többi lemúr-könyv vonatkozásában. Ezt azonban már nem lehet annyira könnyen elintézni.

Az alcím szerint ugyanis ezzel a művel folytatódik az „egy lemur vallomásai” sorozat, ami automatikusan kapcsolatot teremt a megelőző három lemur-könyvvel – melyek pedig minden kétséget kizáróan regények, még ha amolyan garaczisan is. Alighanem Szabó Gábornak van igaza, aki a megszüntetve-megőrzés dialektikáját emlegeti ezzel kapcsolatban⁴, s aki szerint egy olyan új poétikáról van szó immár, „amely úgy képes hasznosítani Garaczi prózavilágának eddigi sajátosságait, hogy finom, ám lényeges elmozdulásokkal ismét új keretek közé helyezi magát”⁵. Ebből rögvest két kérdés adódik: mik ezek az új keretek, és miért volt szükség rájuk?

A kritika általában egyetért abban, hogy nem csupán a forma más az előző könyvekhez képest, hanem a retorika, az időkezelés, sőt, a hangulat is. A 63. pár bekezdésből

---

¹ Pogrányi Péter: *Híd a semmi felett*. <http://kulter.hu/2015/12/hid-a-semmi-felett> (a letöltés ideje: 2016. szeptember 22.)

² Az ÉS kvartett beszélgetése, résztvevők: Bazsányi Sándor, Kálmán C. György, Károlyi Csaba és Visy Bea. Megjelent az *Élet és Irodalom* LX. évfolyam, 5. szám, 2016. február 5.-i számában: <http://www.es.hu/es-kvartett;2016-02-04.html>, (a letöltés ideje: 2016. szeptember 22.)

³ Poós Zoltán: *“Sokféle lemur van égen és földön” – Beszélgetés Garaczi László íróval*. <http://nullahategy.hu/193933-2/> (a letöltés ideje: 2016. szeptember 22.)

⁴ Szabó Gábor: *Hogy kell átmenni a hídon?* <http://www.muut.hu/?p=16394> (a letöltés ideje: 2016. szeptember 22.)

⁵ Uo.

álló szövegek ugyanis olyannyira nem tartanak sehonnan sehová, hogy a narrátor is hol gyerek, hol kamasz, hol fiatal, hol pedig idősebb férfi. Az életkorok különbözősége ellenére azonban a hangnem és a stílus meglepően egységes, és – ahogyan Károlyi Csaba is megjegyezte⁶ - nem kis adag enerváltság és rezignáltság érhető tetten bennük, Kálmán C. György pedig egyenesen azt mondta, hogy „ez szomorú, elégikus, enervált könyv”⁷. Való igaz, híre-nyoma sincs itt a korábbi leműr-könyvekre jellemző humornak és lazaságnak. A narrátor figyel, emlékezik, és leír. Persze, ettől még lehetne vicces, de nem az, inkább az emlékezés mélabúja hatja át ezeket a fragmentumokat. Az embernek az az érzése, hogy a narrátor mintegy visszahúzódik ezekben a mikroleírásokba, mintha ezek jelentenék számára a még éppen megragadható valóságot, miközben minden szétesett. Nincs már történet, nincs már honnan hová, nincs többé-kevésbé önazonos protagonista sem; szilánkok vannak, mikrotörténetek, rezdülések, emlékforgácsok. S ebben tényleg van valami szomorú.

De nemcsak szomorú, hanem szép is. Ahogyan Károlyi Csaba is mondta, remek mondatok térnek vissza, az előző három kötetből megszokott remek mondatok – csak ő azt nem érti, hogy mit akar kezdeni velük a narrátor. Ha azonban zárójelbe tesszük az elvárásainkat, és csak úgy, *l'art pour l'art* olvassuk a könyvet, akkor az ember néha bizony elgyönyörködik. Mint például akkor, amikor ezzel találkozunk: „Éhezés, vérköpés, vakulás, a bőröddel emlékezel.” (50). S ebben pedig benne van számomra egész kelet-európai nyomorúságunk: „Denevér alakban hámlik a vakolat.” (46). Igaz, minden bizonnyal más vidékeken is hullik a vakolat (és sehol máshol olyan méltósággal és annyi eleganciával, mint Olaszországban), de mégis olyan szívszorítóan meghitt és ismerős ez a hanyatlás és pusztulás, hogy az ember azonnal a maga háza tájára gondol.

S nemcsak szomorú szépségük van ezeknek a mondatoknak, hanem hamar meditatív hangulatba is ringatják az olvasót, már csak azért is, mert elég sok a kihagyás, az elhallgatás. De nem csupán gondolkodásra készít ez a poétika, hanem ráérzésre is: ahol az intellektuális munka már nem elég, ott az intuíció lép működésbe, és a hiányzó ismeret hangulatként vagy érzésként manifesztálódik. Talán nem túlzás kijelenteni, hogy ez a könyv Garaczi László legérzékenyebb és legsűrűbb atmoszférájú munkája. Finoman játszik az érzelmek széles skáláján, mint egy mélabús Chopin-darab.

Nem véletlen, hogy az embernek a lengyel zeneszerző jut az eszébe, hiszen a kritika is észrevételezte már, hogy „szerkezet és elbeszélés, a mondódás hogyanja és tárgya a halál tengelyén tükrözteti egymást: a pusztulás, a létvesztés, az egzisztencia önfelszámolása vagy felszámolódása a kötet leggyakrabban visszatérő mozzanata”⁸. Mintha éppen ettől a pusztulástól akarná megmenteni a narrátor mindazt, amire emlékezik. Ezek pedig nem feltétlenül az élet legfontosabb dolgai, hanem véletlenszerű emlékfoszlányok, mint például ebben a részben: „eszembe jut az a másik lány, ahogy beleiszik a boromba. Érzem a pohár szélén az ajka melegét. Lényegtelen apróságok, tetoválás a vállán, hová jártak gyerekkorában nyaralni.” (81).

Véletlenek, nem fontos dolgok ezek, de egy ember életidejének a nagy része ilyesmivel telik. Azzal, hogy jövünk-megyünk, észlelünk, érzünk, és minden észlelet és érzés belekerül egy nagy batyuba, aminek az alját már lehetetlen feltúrni, de ameddig bele tud mászni az ember, addig egy csomó ilyen apróság kerül elő. Olyan ez a szöveggyűjtemény, mintha a narrátor nekilátott volna kipakolni azt, amit bír, hogy így mentse meg az emlékforgácsokat a feledéstől, vagyis a pusztulástól. Minden élmény, észlelet és érzés egy szintre kerül, nincs egyiknek sem kitüntetett pozíciója a másikhoz képest: „néhány villanás, kék pötty a vállon” (81) ugyanolyan joggal kerül elő, mint az a történet, ahogyan a narrátor

---

⁶ ÉS kvartett.

⁷ Uo.

⁸ Szabó Gábor: *i.m.*

mindent elkövetett azért, hogy leszereljék a katonaságtól, ami kétségkívül nagyobb horderejű esemény egy ember életében, mint „néhány villanás”.

Fontos szövegszervező elv továbbá a kritikusok által szintén már sokat emlegetett ismétlés. Szabó Gábor számos olyan szöveghelyet említ, melyek az előző lemur-könyvekből ismerősek, s melyek egyik funkciója nyilvánvalóan az, hogy a folytonosság benyomását erősítsék, s ezzel meggyőzzék a kételkedő olvasót, hogy valóban a sorozat új eleméről van szó, még ha mégannyira is különbözik a többitől. A kötet továbbá saját magát is ismétli, mint ahogyan ismétlődik a denevér alakú vakolatdarab, a kék pötty a bőrön. A saját hagyomány újraértésének, ismétlésének azonban nem csupán retorikai szintje van, hanem véleményem szerint egzisztenciálfilozófiai is. Szabó Kierkegaard ismétlés-fogalmát hívja segítségül az értelmezés során, jómagam inkább a heideggeri koncepciót tartom itt adekvátnak.

A német filozófus korai főművének, a *Lét és idő*nek a kulcsgondolata a végesség. A jelenvalólét (Dasein, ember) létének az a meghaladhatatlan faktuma, hogy időbeli létező, aki meg fog halni. A halált nem kerülheti el, akkor sem, ha nem foglalkozik vele, és inkább elhessegeti magától még a gondolatát is. Heidegger ezt a magatartást és létmódot nem-tulajdonképpeninek nevezi. Akkor élünk tulajdonképpenin módon, ha mintegy kivetjük magunkat saját halálunk lehetőségére, számot vetünk és számolunk vele. Nem tudjuk ugyan, hogy mikor jön el, de azt tudjuk, tudnunk kell, hogy el fog jönni: „csak a halálra nyitott szabadlét adja meg a jelenvalólét számára az abszolút célt, és taszítja bele az egzisztenciát végességébe”⁹. Szabadok viszont csak akkor lehetünk, ha visszatértünk saját magunkhoz, és megértő módon újra elsajátítjuk, megismételjük a saját hagyományainkat, saját volt-létünket. Az öröklött és megszerzett hagyomány ismétlése annyit tesz, hogy képessé válunk átlátni és megérteni mindazon összefüggéseket, melyekbe beleszülettünk, melyben élünk, s melyek fogva tartanak minket, hiszen nem mi választottuk őket, az ismétlés során azonban affirmáljuk ezeket.

Talán nem belemagyarázás, ha ezt a szövegtörzset ebben a kontextusban értelmezzük: a narrátor azért túrja fel a saját batyuját, hogy mindent még egyszer gondosan átvizsgáljon, saját egyszer volt-létét ismét napvilágra hozza, megpróbálja megérteni rajtuk keresztül saját magát – ez szabadságának ára. A mikrotörténetek, rezdülések, pár bekezdésnyi, kurta prózák eszerint nem mások, mint ennek a hajdani voltnak a darabkái, a lemur-lét megannyi összetevője, amelyekkel most végre számot akar vetni a főszereplő, hogy saját magát végre tulajdonképpenin módon választhassa újra, halálára kivetődve mintegy. Az sem mellékes, hogy a narrátor totemállata, a lemur „majomfajta, Madagaszkáron él, hasonlít az egérhez [...]. Halott szellemet jelent, a római legionáriusok azt hitték, hogy a legyilkolt őslakosok szellemei rikoitoznak éjszakánként”¹⁰. S mindemellett arra is érdemes figyelmet fordítani, hogy Heidegger a jelenvalólét köztes lénynek tartja, akinek ideje a születéstől a halálig tart; „a jelenvalólét maga a »között«”¹¹. A létezésünk két szilárd pont között húzódik, mint mondjuk egy híd. Méghozzá a nemlét két semmije között, mint mondjuk a Wünsch híd a Városligetben. A metaforikus áttételek, a véletlenszerűen kavargó emlékfoslányok, a szikár és míves mondatok mögött a létezésnek, az életnek és a halálnak legsúlyosabb faktumai rejlenek, a maguk egyszerűségében és tisztaságában.

Ha azonban elfogadjuk ezt az értelmezési lehetőséget, akkor is maradnak még problémák. Joggal vetik fel ugyanis a kritikusok, hogy még ha be is mennek a szerző utcájába, vagyis lemondanak az előbbi lemur-kötetek olvasása után kialakult elvárásairól, a humorról, az érthetőségről, a „rendes” regényformáról, akkor sem tudnak mit kezdeni a kompozícióval. Miért éppen 9x7 darab szöveg van a kötetben? Miért nem több vagy

⁹ Martin Heidegger: *Lét és idő* (Angyalosi Gergely, Bacsó Béla, Kardos András, Orosz István és Vajda Mihály fordítása). Budapest, Gondolat, 1989, 616.

¹⁰ Garaczi László: *Arc és hátraarc*. Budapest, Magvető Kiadó, 2010, 117.

¹¹ *I.m.* 604.

kevesebb? Ha teljes az esetlegesség, akkor miért tagolt a „regény”? Ha emlékszilánkok felbukkanásáról van szó, akkor miért nem áradnak tudatfolyamszerűen? Miért a tagolás, ha nincs időbeli rend? Talán inkább arról van szó, hogy a tagolás által a szövegbe vitt „rend” voltaképpen ironikus gesztus: a narrátor csak imitálja, hogy kísérletet tesz a szöveg rendezésére, ami tulajdonképpen esze ágában sincs. S ily módon, hogy felvillan ugyan egy, az esetlegességgel szemben ellentétes minőség is, maga az esetlegesség is nyomatékosabbá válik, mint ahogyan a fehéret is fehérebbnek látjuk, ha fekete keretbe foglaljuk. Mindenesetre, pimasz ez a gesztus, arról nem is beszélve, hogy a kilenc nagyobb rész közül kettőben a többiektől eltérően az alfejezeteknek nem címük van, hanem meg vannak számozva.

Az elbeszélő én töredezettségének *pendant*-ja a csak Lizaként emlegetett számos barátnő. Mintha a „Liza” név sok lány gyűjtőneve lenne, időtől, helytől és személyiségtől függetlenül. Minden lány, akivel a főszereplő járt: Liza. Ahogyan Bazsányi Sándor mondja: „Ahány Esti-novella, annyi Esti Kornél. Itt is: ahány kis szöveg, annyi Liza vagy barát. Eszünkbe juthat még Esterházy *Esti* című könyve is, ahol ugyanez van: még egy állat vagy egy nő is lehet Esti. Vagy eszünkbe juthat az *Egy nő*, ahol mindig más nő az egy nő.”¹² Visi Bea ezt azzal egészíti ki, hogy ezekben a rövidke szövegekben mindig az adott nőnek az elbeszélő énnel való kapcsolata az érdekes, emiatt kell minden egyes darabban újrakonfigurálni a viszonyokat. De ettől azért még nem válik érthetővé, hogy a Panni miért nem maradhat Panni, a Kati meg Kati, és miért kell mindenkinek Lizának lenni. Ez az utólag a lányokra aggatott név azonosságot is teremt közöttük, de ezzel egyidejűleg megfosztja őket a maguk saját, külön egyéniségétől. A név elvétele, és az önkényes újnevezés ugyanakkor erőszakos gesztus, azt jelzi, hogy valaki nem tartja tiszteletben egy másik ember személyiségét s annak határait. A nők lizásítása tárgyiasításuk is egyben, legalábbis annak a hangsúlyos jelzése, hogy nem saját maguk jogán szerepelnek a történetben, hanem variációk egy témára.

Nem értek egyet Bazsányival, hiszen az Estivel való párhuzam azért sántít, mert abban „állat vagy nő” is lehet Esti – itt azonban csak nő lehet Liza, méghozzá barátnő. Az *Egy nő*ben pedig nem szerepelnek nevek, tehát elvenni sem lehet őket, a határozatlan névelő pedig lehetőséget ad a beszélő számára a lehető legnagyobb változatosság kiaknázására is a szerelmi viszonyok terén. Attól, hogy egy – mondjuk - Juditot úgy emlegetünk, hogy „egy nő” korántsem fosztjuk meg annyira személyiségének lényegi elemétől, mintha Mónikának hívnánk. Ha az ember végiggondolja, hogy az életében többé-kevésbé fontos szerepet játszott szeretőkről ugyanazon a néven meséljen történeteket, akkor az a benyomása támad, mintha utólag, a távollétükben is megbántaná, elárulná ezeket az embereket. De az értelmező itt bizonytalan, hiszen nehezen tudna efféle szándékokat feltételezni a szelíd, melankolikus elbeszélőről. Alighanem Visy Beának van igaza, aki szerint a szerelmi kapcsolatok vonatkozásában magukon a viszonylatokon van a hangsúly, a történéseken, az érzéseken, az emlékeken, s az aktuális barátnő konkrét személye s neve éppúgy esetlegessé és lényegtelenné válik, mint magáé az elbeszélőé.

Magyarázatot tudunk találni erre is, mint a regény más problémáira is, csakhogy ez egyáltalán nem jelenti, hogy ezek a magyarázatok érvényesek is lennének. Sőt, felvetik magának az érvényességnek a problémáját is: milyen feltételek teljesülése esetén fogadunk el egy okfejtést. A szöveg nem ad támpontokat erre vonatkozóan. Kihívás elé állítja a Garaczi-próza hűsége, a lemur-történetekhez szokott olvasóit, és olyan szöveghalmazzal demonstrálja a folytonosságot az életműben, ami inkább valóban a kezdeti, kísérleti prózára hasonlít, nem pedig a későbbi, érettebb művekre – ám közben olyan gondolatíságot, érzés- és hangulatvilágot idéz meg, ami minden más műénél érettebb és letisztultabb. Talán ez a szokatlan komolyság és erős hangulatiság a garancia arra, hogy nem viccről és nem a

---

¹² Bazsányi Sándor: ÉS kvartett.

kritikusok lóvátévéséről van szó, hanem a lemur új arcáról. Ahogyan a szerző mondta a már idézett interjúban: „sokféle lemur van égen és földön. Itt a lemur új, éteri, égi arcát mutatja – lehetne a neve mondjuk: *felmur*. Egy *felmur* vallomásai.”¹³

Fontosnak tartom hangsúlyozni ismét, hogy ennek a kötetnek a természetes közegét az érzelmek alkotják. Ez természetesen annak is köszönhető, hogy az egyes szövegek olyannyira líraiak, hogy a kritikusokban az is felmerült, hogy itt valójában prózaversekről van szó. De az érzések intenzitása nem, vagy nem egyedül a formának köszönhető, hanem inkább annak a vállalkozásnak is, amire az elbeszélő elszánta magát: az ismétlésnek és a végességgel való szembenézésnek. Ez új és különleges fénytörésbe állítja az élet megannyi apró mozzanatát, miközben a kimerevített jelenben szemléli a puttonyból előkerült dolgokat, azokon rajta a végesség pecsétje. S ezek már valóban éteri, égi dolgok.

---

¹³ Poós Zoltán: „Sokféle lemur van égen és földön” – Beszélgetés Garaczi László íróval. <http://nullahategy.hu/193933-2/> (a letöltés ideje: 2016. szeptember 22.)